

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

ויחי

(חלק טו — שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

שנת המאה ועשרים להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2021

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

ויחי

422

ואנחה⁴: תחילה בריחתו מעשו, אח"כ שהייתו אצל לבן אשר, "ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדד שני מעיני"⁵ וכו', עד למכירת יוסף. אבל בהגיעו למצרים לא סבל עוד מכל צרה ויגון; אדרבה, שם חי חיים של שלום ומנוחה בישובו במיטב הארץ, בראותו את כל ילדיו שלמים, ואת יוסף כמשנה למלך – ולכן רק אז, "ויחי יעקב".

והכתוב שב וכולל את סך כל שנותיו במנין קמ"ז שנה, להורות בזה, אשר הי"ז שנה הטובות האחרונות, שנות "ויחי"⁶, השכיחו את הצער ועגמת-הנפש של כל השנים הקודמות, עד שכולן נדמו כשנים טובות: "כולן שוין לטובה".

אלא שעדיין אין זה מחזור לגמרי: הן אמת, שכיון שהשנים האחרונות היו "בטובה", הרי שהן היטיבו עם יעקב כל כך עד שהשכיחו ממנו את היסורים

א. "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב גו" – וידועה השאלה: מדוע צריך הכתוב לפרש את מנין שנות חייו של יעקב במצרים? הלא כבר נאמר בפרשה הקודמת² שבהגיעו למצרים היו "ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה", ובפסוק זה גופא כתיב, "ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה", שמזה מובן שבמצרים חי שבע עשרה שנה. ולמאי נפקא מינה לציין ביחוד את שני חיי יעקב במצרים?

ולאידך, אם מאיזה טעם שיהי' ביקש הכתוב למנות את שני חייו במצרים בפני עצמם,

הרי, כיון שהדברים באים בהמשך לאמור בפרשה הקודמת שהי' בן ק"ל שנה – אך למותר לכאורה לציין את הסך הכללי דשנותיו, שהרי החשבון ברור מאליו.

ובישוב שאלה זו כתבו מפרשים³, שמתעם זה ייחד הכתוב את מספר שנות מגורי יעקב במצרים, ואמר על זה, "ויחי", לפי שהק"ל שנה שחי עד אז לא נחשבו אצל יעקב כשנות חיים, כי "רעים היו ימי שני חיי", מלאים בעמל

(1) ראה אלשיך ואוה"ח כאן.

(2) ויגש מז, ט.

(3) וראה גם תנא דבי אליהו רבה (פ"ה).

פס"ז. מדרש שכל טוב. מדרש הגדול. לקו"ת להארז"ל. בעה"ט (ד"ה האחרון). כלי יקר (וללשון השלישי) – ריש פרשתנו.

(4) ויגש שם וברמב"ן. וראה רש"י וישלח לב, ה. וישב לו, ב.

(5) ויצא לא, מ. ולהעיר משו"ע אדה"ז הל' נזקי גוף קו"א סק"ב.

(6) כ"ה באלשיך. ובתדבאר: מיכאן אמרו כל שהשיגתו שנה אחת טובה סמוך לזקנתו סימן יפה לו. . יעקב אבינו הי' בטובה שבע עשרה שנה שהי' במצרים והעלה עליו הקב"ה כאלו כל ימיו היו בטובה שנא' ויחי יעקב גו'. ובפס"ז (ועד"ז במדרש שכל טוב (ס"פ ויגש) ובאוה"ח): היינו דאמרי אינשי סופך טוב כולך טוב אשריהן לצדיקים שהקב"ה מייסרן ביסורין בתחילתן ובסוף מרחם עליהם. . וע"ז נאמר טוב אחרית דבר מראשיתו.

אלא שע"פ הנ"ל אינו מובן:

הסתימה קודם התיבות „ויחי יעקב” היתה לכאורה צריכה להורות לכל לראש על סתימה למעלייתא שנגרמה ע"י „ויחי יעקב”, דהיינו מה שאז „סתם ממנו כל צרות שבעולם”? וביותר יוקשה: גם קודם הסתימה, בסיום פרשת ויגש, מסופר אודות מצב החיים הטוב דבני ישראל בארץ גושן, שהי' באופן ד„ויפרו וירכו במאד”, וא"כ כאשר תכף לאחר מכן (ללא כל הפסק) מספר הכתוב „ויחי יעקב בארץ מצרים גו”, הרי הסברא מחייבת שבסתימה זו כוונת הכתוב להדגיש ש„ויחי יעקב גו” בא בסמיכות ללא כל הפסק בתוכן (הטוב) לסיום דפרשה הקודמת¹¹ – וא"כ מדוע הטעם „סתם ממנו כל צרות שבעולם” מובא במדרש כאחרון לכל הטעמים, ואילו הטעמים הראשונים (היינו – העיקריים) על סתימת הפרשה הם דוקא ענינים שהם היפך מ„ויפרו גו” ויחי יעקב בארץ מצרים”?

ויתירה מזו קשה בפירושו רש"י על התורה: מאחר שדרכו לפרש פשוטו של מקרא, הרי הי' עליו לתפוס כטעם עיקרי על הסתימה ד„ויחי יעקב” את

שבכל השנים הקודמות; אבל, היתכן שהכתוב מוסיף את המספר – הידוע – דשנות יעקב, רק כדי להדגיש ש„כולן שוין”, ויתר על כן „כולן שוין לטובה”, בשעה שק"ל שנה היו „מעט ורעים” (היפך הטוב), והי"ז שנה היו „ויחי” (תכלית החיים והטוב)?

ב. ויובן זה בהקדים ביאור דברי המדרש¹² ופירושו רש"י בתחילת פרשתנו. במדרש איתא: למה פרשה זו סתומה מכל הפרשיות של תורה אלא כיון שנפטר אבינו יעקב התחילה שעבוד מצרים על ישראל, דבר אחר למה הוא סתומה מפני שבקש יעקב אבינו לגלות את הקץ ונסתם ממנו, דבר אחר למה היא סתומה מפני שסתם ממנו כל צרות שבעולם.

כוונת השאלה „למה פרשה זו סתומה” בפשטות – בפשוטו של מקרא – היא לכך שאין ריוח לפני תיבות „ויחי יעקב”¹³, דכיון שכאן מתחילה פרשה חדשה – מובן שצריך להיות כאן הפסק קודם התיבות „ויחי יעקב” הפותחות את הפרשה, כמו בכל שאר פרשיות התורה¹⁴.

(7) משא"כ בשרה מתאים „כולן שוין לטובה” (רש"י ר"פ חיי שרה) לפי שבת ק' ככתב' לחטא ובת כ' כבת ז' ליופי (פרש"י שם מב"ר שם). ובב"ר: כשם שהן תמימים כך שנותם תמימים. וראה במפרשי המדרש ופרש"י. ובגו"א שם דכל כלל וכלל הוא אחד שאינו מחולק.

(8) ב"ר ותחומא (באבער) ריש הפרשה.

(9) רא"ם וגו"א בפרש"י, ופי' מהרז"ו במדרש. (10) שגם בן חמש למקרא יודע זה, כמו שיודע ע"ד נוי"ן הפוכה בס"פ נה, נקוד שבכמה תיבות וכו'. היינו שכן היו כתובים הספרי לימוד שלהם (משא"כ – תגין. וי"ל שלכן לא נמצא בפרש"י עה"ת מענין התגין) –

ולכאורה, באם כן הוא, כדאי להחזיר עטרה

ליושנה ולהדפיס כן בחומשים שלנו (ע"ד שעושים בסמניות שבפ' בעלותך. ואם מפני שלא להכנס למחלוקת – הרי גם בבעלותך – מחלוקת ישנה באופן הסמניות – ראה אור תורה (להר"מ די לונזאני) בעלותך י, לה. מנחת שי שם).

(11) וכ"ה בזהר פרשתנו רטז, ב (דעת ר"ש). ובאלישיך כאן. ובחזקוני: ד"א סתומה היא על שהענין מחובר למעלה שהתחיל למנות שנותיו של יעקב ועדיין לא השלים החשבון עד עכשיו (וכ"ה בטור הארוך). ובכללי יקר ביאר דכל הג' פירושים שבסתימת הפרשה למדין מזה שויחי יעקב נסמך להפ' שלפנ"ו.

הטעם המבטא ענין טוב בשייכות ל"ויפרו גו" ו"לחיי יעקב (כנ"ל) – ולא ענין של היפך הטוב, שנגרם ע"י פטירתו – היפך, "ויחי יעקב" –

ואינו מובן: א) דוקא טעם שלישי זה שבמדרש, "שסתם ממנו כל צרות וכו'" (הקרוב ביותר לפשטות המקרא) לא הביא רש"י, ב) גם ב' הטעמים שהביא מן המדרש, לכאורה הי' עליו לסדרם בסדר הפוך¹² – לפי הטעם השני הסתימה קשורה לחיי יעקב (כי אף שרצון יעקב לגלות את הקץ בא מצד סמיכות הזמן לפטירתו¹³, מכל מקום אירע הדבר בחייו), בשעה שהטעם הראשון עוסק בזמן שלאחר פטירת יעקב (ובפרט, שגם הענין הלא טוב שבטעם זה חמור יותר מאשר בטעם השני)¹⁴.

12) אף שכ"ה במדרש, הרי המובא בפרש"י הוא פשש"מ. ובפרט שכאן אינו מקדים כו' רבותינו דרשו. ולהעיר שבכמה דפוסים (וכ"ה בדפוס ראשון ושני, וברש"י כתי"י) אי' בסיום פ' רש"י עצמו "בב"ר", וכן הובא ברא"ם וגו"א. אבל בכמה דפוסים מוכח שהיא הוספת המעתיקים (המדפיסים).

13) כדלקמן מט, א. ובפרש"י.

14) בפרש"י עוד שינויים במבדרש: משמיט בהקושיא, "מכל הפרשיות של תורה" שאי' במדרש. מוסיף: א) נסתמו עיניהם ולבם של ישראל*, ב) מצרת השעבוד, ג) (לגלות את הקץ) לבניו.

והנה ההוספות מובנות – נוסף על העיקר – שרש"י צריך לפרש ככל הדרוש לכן ה' למקרא:

ג. ויובן זה לפי תירוץ המפרשים¹⁵ על קושיא אודות שני טעמים אלו: אם הטעם על סתימת הפרשה הוא "לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו כו'" או מפני "שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם כו'" – הרי הסתימה היתה צריכה להיות להלן, בפסוקים העוסקים בסתימת הקץ או בפטירת יעקב? והתירוץ הוא, שסתימה באמצע פרשה אינה ניכרת, משא"כ בתחילת הפרשה¹⁶.

א) "נסתמו עיניהם כו'" כי עפ"י מודגשת השייכות לסתימת הפרשה.

ב) "מצרת השעבוד", דהרי גם בהיותם בארץ פלשתיים וכנען היו בשעבוד אבימלך וכו' ובאופן דגר כו' (ראה פרש"י וישלח לו, ז). וביותר יוקשה מפרש"י הקודם דמפורש שנתעבדו רד"ו שנה (מקץ מב, ב). ולכן מוכרח רש"י להוסיף "מצרת". וראה ג"כ פרש"י וארא ו, טז ומפרשי רש"י כאן (רא"ם. גו"א. דברי דוד. משכיל לדוד. ועוד).

ג) "לבניו" – כמפורש בקרא: ויקרא יעקב אל בניו... ואגידה לכם.

אמנם מה שמשמיט, "מכל הפרשיות של תורה" צ"ע, דהרי זהו היסוד להקושיא, ואין לומר דרש"י ס"ל דגם פ' ויצא היא סתומה לגמרי (כהדיעה שהובא בקרית ספר (להמאירי) ר"פ ויצא. הגמ"י פ"ח מהל' ס"ת (סק"ג). מנחת שי ר"פ ויצא) דא"כ הו"ל לומר זה ולבאר טעם הסתימה גם בר"פ ויצא (וכמ"ש הגמ"י שם).

וי"ל בפשטות: א) בפ"י ויחי – עדיין אין הכרח שידע ע"ד כל הפרשיות שבתורה, כיון שלמד רק חומש אחד. ב) אין הכרח להודיע עדיין, כיון שבפשטות מובן שבין סדרה לסדרה צ"ל הפסק יותר – מאשר בין תיבה לתיבה. ועל אתר קשה למה פרשה זו סתומה.

15) ראה רא"ם, גו"א, דבק טוב, ועוד.

16) ברא"ם כ' זה בנוגע לטעם הב' – שביקש לגלות את הקץ, ושם אי"א לסתום (היינו בלי שום ריווח כלל) דלא מינכרא מילתא כמו בתחלת הפ". אבל בדבק טוב ובש"ח הקשו גם לפי הא' דהו"ל לסתום בפ' שבה נכתבה מיתתו

* ועד"ז הוא בזהר שם דעת ר' יעקב, אסתימו עיניהון דישראל. אבל לא קאמר שזהו מצרת השעבוד כ"א, בשנתא דמית יעקב" (דמשמע כבנצו"א: שנסתמו מישראל מניינות החכמה שהי' מגלה יעקב). אבל בדברי ר' יהודה שם דסתימת הפ' "דכדין נחתי לגלותא ואשתעבידו בהון".

כאשר הסתימה היא בתחילת פרשה – כיון שפרשה חדשה היא התחלת¹⁷ ענין חדש¹⁸ – הרי צריך להיות הפסק

של יעקב (וכ"כ בפי' מהרז"ו במדרש דלטעם הא' הי' יותר נכון לעשות הסתימה אצל ויגוע).

(17) ואף שרק חלוקת הפרשיות (דפתוחות וסתומות) היא למשה מסיני (ראה ברכות יב, ב: כל פרשה דפסקה משה כו'. וראה תו"כ ופרש"י ר"פ ויקרא ומה היו ההפסקות משמשות כו'). משא"כ חלוקת הסדרות. והרי יש מסיימים התורה לשלש – שלש וחצי שנה (מגילה כט, ב. רמב"ם הל' תפלה רפ"ג. חילוף מנהגים בין בני א"י ובני בבל אות מ"ח), הרי חלוקת הסדרות ע"פ מה שמסיימים קריאת התורה בכל שנה י"ל דקיימת היא גם להמסיימים בג"ש, אלא שהם מחלקים כל סדרה לג' וכו'. ועפ"ז יתווך שלכ"ע יש ג"ן סדרים דאורייתא (אף שכאו"א חלוקה לג', לז' קרואים וכו'). ובכל אופן פשוט שזה שחלקוהו לסדרות – אפילו את"ל שאינו מדאורייתא כחלוקת פתוחות וסתומות – ה"ז מפני שהם ענינים נפרדים. וראה רא"ם כאן „מפני שעמדא ע"ה לא תיקן תחלת הפרשה הזאת מן ויחי יעקב כו" (וראה גו"א). ולהעיר דבקריית ספר להמאירי (מאמר ה' ח"א) כ' שאף בזמן הנביאים היו משלימים כל התורה בכל שנה. ובאו"ז הל' שבת סמ"ה „כי מימות משה רבינו נתקן לקרות התורה בפרשיותי' ולהשלימה בכל שנה". וראה זהר בכ"מ (מהג"ע וירא קד, ב. ח"ב רו, ב. תקו"ז תי"ג (כט, רע"ב). ובהנשמך בנצוצי זהר בכהנ"ל) הדיוק דג"ן סדרים דאורייתא*.

(18) אמנם עפ"ז (וע"פ הערה שלפנ"ז) צע"ק, דהרי ב"ר היא אגדת א"י (פרש"י ויגש מז, ב), ולבני מערבא דמסקי לאורייתא לג' שנים, הרי חלוקה מפורטת יותר להם בתורה ולא ג"ן סדרים שלפנינו, ולפ"ז לכאו"א אינו מוכרח לומר ד,פרשה זו סתומה" הכוונה לכל הסדרה דויחי – אבל גם עפ"ז מסתבר לומר כן, כיון שהמדובר בהתחלתה: וקברתני בקבורתם ויאמר אנכי אעשה כדבריך סימום בסיום הסדרה לאחר מיתת

426 ריוח יותר מאשר ע"ד הרגיל; ובמקום שהפרשה סתומה, היינו שאין כל ריוח כלל, הנה כיון שמכל מקום הענינים נחלקים לב' פרשיות נפרדות, מסתבר לומר שהסתימה אינה מורה על סתימת פסוקים ותיבות הכתובים במקום

יעקב. ויתירה מזו: גם לפי החלוקה לסדרים כפי שהוא במסורה – קנדה (ראה פתיחתא לאסת"ר ג) מג סדרים לבראשית כו' (נסמן בסוף כמה חומשים), או קסז „סדרי הראשונים", שמונה בקריית ספר להמאירי שלדעת כמה זוהי החלוקה דבני א"י* (ראה רד"ל במבוא לפסיקתא דר"כ הערה ב. אבן ספיר ח"ב ע' רכח ואילך), אין ויחי גם ראש סדר** אלא בא באמצע הסדר „ואת יהודה שלח" שבפ' ויגש (ראה קריית ספר סוף פ' ויגש וריש פרשתנו ועד"ז פ' הרשב"ם גם לפי החלוקה שלנו, דהתחלת פ' זו היא מוישב ישראל בארץ מצרים שבפ' ויגש, ולדעת כמה מסודר מדרש רבה ע"פ ראשי הסדרים שבא"י (ראה בהנשמך בתו"ש שבשוה"ג***), עכצ"ל דהמדרש רבה כאן – קאי להשיטה דויחי היא התחלת פרשה כמפורש בלשונו.

ולפרש"י – בכלל אינו נוגע כהנ"ל ובהערה שלפנ"י – שהרי בן חמש למקרא בזמן רש"י ואילך יודע רק מסיום התורה בכל שנה. ופשוט.

(* או לבני א"י דגומרים לג' שנים ומחצה – חילוף מנהגים בין בני א"י ובני בבל אות מז (וראה שם אות מז – במהדורת לוי) ואז י"א שיש קנה סדרים, כבמס' סופרים פט"ז ה"י: קנה פרשיות שכתוב בתורה. . הלכך קבעו קנה סדרים בתורה בכל שבת כו'. ראה נחלת יעקב שם. וראה בכהנ"ל (ע"ד הסדרים דבני א"י) – בהובא בהמקרא והמסורה להר"ר מרגליות פ"א, תו"ש חייט ע' שח ואילך.

(** אבל בפי' ר"ח (מגילה שם) שבני מערבא פוסקין כל פרשה ג' פרשיות.

(*** אבל להעיר שכמה הוכיחו שהדרשה „למה פרשה זו סתומה כו" אינה מב"ר אלא נתוסף מהתנחומא לב"ר. ובכמה כ"י אינו (ראה באבער לתנחומא ריש הפרשה. מנח"י (אלבק) ר"פ צה. ומבוא לב"ר פ"ט).

ממנו כל צרות": בין מצד הזמן – שהרי "שסתם ממנו" הי' תיכף בהגיעו למצרים שבע עשרה שנה קודם פטירתו; ובין מצד התוכן – שהרי ענין "שסתם ממנו כל צרות שבעולם", שהוא תכלית החיות, הוא בניגוד לענין הפטירה של יעקב. ולכן השמיט רש"י לגמרי את הטעם הג'²⁰. ומטעם זה גם אין קושיא מזה שהביא רש"י את ענין "שביקש לגלות" כטעם שני, כי בכל הנוגע לפטירת יעקב הרי הטעם "שנפטר כו'" קרוב יותר לפשוטו של מקרא (שהרי הפטירה גופא היתה הסיבה לסתימה, משא"כ "ביקש לגלות כו")²¹.

הסתימה בפרט, אלא היא קשורה לכללות תוכן הפרשה (ולכן נרמזת היא בתור הקדמה לתוכן הפרשה וכדלהלן).

ומאחר שעיקר תוכן פרשת "ויחי" הוא מאורעות שאינם קשורים לאופן חיי יעקב אבינו בארץ מצרים [שעל זה מסופר בפרשת ויגש, שיעקב ובניו היו במיטב הארץ, עד לסיום הפרשה "ויפרו וירבו מאד" –] אלא אלו הם מאורעות הקשורים לפטירתו, עד לפטירתו בפועל (שתחילתם ב"ויקרבו ימי ישראל למות" בתחילת הפרשה, והמשכם בברכות יעקב אבינו ליוסף ובניו ולאחר" ברכתו לבניו – ענינים השייכים לזמן שקודם הפטירה); ובפרט שבתחילת הפרשה ממש¹⁹, בפסוק הראשון, כבר נזכר הסך-הכל דכל שני חיי יעקב,

הרי מזה מובן שכוונת הכתוב להורות ב"פרשה שתומה" זו על סתימה הקשורה לתוכן הכללי דהפרשה – פטירת יעקב.

ד. ובה יתורצו ב' הקושיות דלעיל (מה שהשמיט רש"י את הטעם הג', וסדר שני הטעמים שהובאו):

מאחר שהסתימה קשורה לפטירת יעקב ולמאורעות שקרו בשייכות לפטירה, הרי ממילא אין מקום לומר בפשוטו של מקרא שהסתימה דהפרשה העוסקת בפטירת יעקב רומזת "שסתם

19) עד"ז כ' ברא"ם: כיון שמנה כאן כל שנותיו זהו מקום מיתתו. אבל אי"ז מספיק (בפרש"י עכ"פ. משא"כ במדרש – ראה בהערה הבאה) דלפ"ז הו"ל להקדים תירוץ הב' כיון שכאן סו"ס מדובר עוד בחייו, וצ"ל ככפנים דכאן היא התחלת כל הסדרה. וראה לקמן בפנים.

427 ה. אבל עדיין אינו מובן (בפנימיות הענין): מדוע אמנם פותחת הפרשה בפסוק "ויחי יעקב", בשעה שכל הפרשה עוסקת בפטירת יעקב ובמאורעות הקשורים לכך? הן אמת, שהסך-הכל דשני חיי יעקב נזכר בקשר לפטירתו, כאמור לעיל, אבל בזה מיושבת רק שייכות החלק השני של

20) משא"כ במדרש הוא, כשמו, ע"פ דרש – מתאים גם "שסתם ממנו כל צרות כו'" (כתירוץ ג' עכ"פ) שבא מסיבת ויחי יעקב בארמ"צ. ככפנים ס"ב.

21) ומה שטעם הא' לבד אינו מספיק – י"ל: כיון שסו"ס הסתימה היא אצל תיבת "ויחי יעקב" ורוב פסוקי הסדרה (מספר 1) מדובר בזמן חיי יעקב, מסתבר שהסתימה (אף שהיא לפני פטירתו, אבל) היא בענין השייך גם לחייו. ולכן פ"י "שבקש לגלות את הקץ כו'", שהי' בחייו עדיין. אבל א) מכיון שענינה ותוכנה של הסדרה היא פטירה, ככפנים, ב) לטעם הב' – הפ' ד"ויקרא יעקב אל בניו" (בו מבואר דבקש יעקב כו') הי' צ"ל עכ"פ פ' שתומה (הפסק ט' אותיות) ולא פ' פתוחה לגמרי, ולכן טעם העיקרי הוא תי' הא'. וראה מפרשים שבהערה 16.

שיש בו הפסק נקרא „כזב” [ולכן מצינו שנהרות שממיהם מתייבשים אחת לשבע שנים נקראים „נהרות המכזבין”, ופסולים לקידוש מי חטאת, מפני שאינם „מים חיים”²⁷].

428 ולכן אמרו חז”ל²⁸ „חותמו של הקב”ה אמת”, מפני שבתוכה „אמת” ישנן שלש אותיות: אל”ף – האות הראשונה מהא”ב, מ”ם – האות האמצעית, תי”ו – האות האחרונה; ודבר זה מורה שאין בו שינויים, כמו שכתוב²⁹ אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים.

וזוהי כוונת הפסוק: „וה’ אלקים אמת”, מאחר שמהותו ית’ היא „אמת”, אשר לעולם אינה נפסקת ומשתנה ח”ו, הרי „הוא אלקים חיים”, הוא ית’ המציאות האמיתית של חיים.

משא”כ הנבראים, מאחר שאינם

(27) פרה פ”ח, מ”ט.

הטעם שכשנפסקין „לשנים רבות יותר משבע” אינם מים „מכזבים” (רמב”ם הל’ פרה פ”ו הי”ב. וראה תויו”ט במשנה שם) – י”ל: מכיון שכל מציאות העולם הוא „כזב” (שהרי קיומו רק שית אלפי שנים), בהכרח לומר שכוונת הכתוב ב„מים חיים” היא ל„חיים” שבערך הבריאה גופא. ומכיון שכל שמיטה היא תקופה בפ”ע (ראה מפרשי התורה ר”פ בהר בטעם דאפקעתא דמלכא היא אחת לז’ שנים), לכן ההפסק „לשנים רבות יותר משבע” אינו נקרא „כזב” בערך הקיום שבהבריאה. [ועד”ז י”ל להפירוש (רע”ב, ר”ש ורא”ש במשנה שם) שכשנפסקין אחת ביו”ב אז מיקרו מים חיים, שהרי יובל הוא „לעולם” (וכדרז”ל עה”פ ועבדו לעולם – משפטים כא, ו. קידושין טו, סע”א. פרש”י עה”פ)].

(28) ירושלמי סנהדרין פ”א הא. דב”ר פ”א

י. שהש”ר פ”א ט, א.

(29) ישעי’ מד, ו.

הפסוק – „ויהי ימי יעקב גו’”. אבל מהו הקשר של הרישא „ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה”, המתאר את השנים הטובות ביותר בחיי יעקב, לפטירת יעקב? לפי זה היתה חלוקת הפרשיות צריכה להיות: „ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה” – סיום פרשת ויגש, שבה מסופר „ותחי רוח יעקב אביהם”²² ו„וישב ישראל גו’ ויפרו וירבו מאד”, ואילו „ויהי ימי יעקב גו’” – התחלת פרשת „ויחי”.

עוד צריך להבין: כפי שכבר נתבאר מספר פעמים²³, לשם הפרשה יש קשר לתוכן כל הפרשה – וא”כ, הכיצד נקראת הפרשה בשם „ויחי” בשעה שתוכן הפרשה הוא פטירת יעקב – היפך הענין ד„ויחי”²⁴?

ו. הביאור בזה: אמיתיות ענין החיים הוא חיים כאלה הנמשכים לעולם – שיש בהם קיום נצחי ללא שינויים²⁵; ולכן המציאות האמיתית של חיים קיימת רק אצל הקב”ה – מקור החיים, כדכתיב²⁶ „והוי’ אלקים אמת הוא אלקים חיים”, ד„אמת” הוא דבר שאינו נפסק (משתנה), אבל דבר

(22) מה, כז.

(23) ראה לקו”ש ח”ה ע’ 57 ואילך.

(24) ויתירה מזו אינו מובן בפ’ חיי שרה, שתיכף בהתחלת הסדרה מדובר ע”ד מיתת שרה וכל המשך הסדרה מדובר בענינים אחרים. ונתבאר בארוכה לעיל שיחה א’ לפ’ חיי שרה. ועוד.

(25) בכל הבא לקמן ראה ד”ה וביום שמחחכם תרניו. הגהות לד”ה פתח אלי’ תרנ”ח. קוני’ ומעין מ”ב פ”ב. ד”ה ראשית גוים תר”פ. ד”ה כל המרחם תש”ט פ”א (ושם הובא זה לענין דיעקב דוקא מדתו מדת האמת). ועוד.

(26) ירמ”י י.

אבל כדי ש„חיים“ אמיתיים אלו – הדבקות באלקות – של אדם מישראל יהיו בגילוי בעולם הזה הגשמי, המסתיר על האמת דעניני אלקות, הנה זהו דוקא עי"ז שהוא עובר נסיונות ובלבולים והפרעות בדביקותו באלקות ומכל מקום נשאר שלם וללא שינוי בקיום התורה ומצוות – אזי מתגלית בבירור גמור חיותו (האמיתית), מפני שדבקותו באלקות אינה יכולה להשתנות.

ז. לפי זה יובן הקשר בין „ויחי יעקב“ לכללות הפרשה (אשר עיקר ענינה הוא פטירת יעקב) וכן הטעם שכל הפרשה נקראת „ויחי“:

במשך כל השנים הקודמות לא הי' ניתן לראות בבירור אם אלו הן שנים של „ויחי“ (לאמיתתו), של „ואתם הדבקים בהשם אלקיכם חיים וגו'“³³, ובפרט של דבקות וחיים כאלו שבהתאם לדרגת „האבות הן הן המרכבה“³⁴ – שהרי הכלל „אל תאמין בעצמך עד יום מותך“³⁵ נאמר גם אודות צדיקים³⁶ (ובפרט שיעקב אבינו חשש בפירוש „שמא יגרום החטא“³⁷); ולכן דרגת דבקותו במשך כל השנים גם בארץ ישראל, וכן כל הצרות והיסורים שעבר, עדיין לא היו ראי' מספיקה על ה„ויחי“ האמיתי שלו; ואפילו כשראה שגם בניו ובני בניו הם

מציאות אמיתית מצד עצמם – הם נתהוו ובעצם הנם הווים ונפסדים – הרי ממילא בהם מצד עצמם אין שייכת אמיתיות החיים, אלא אם הנברא דבוק וקשור לאלקות. ומטעם זה נקראים ישראל „חיים“³⁰ – מצד דבקותם באלקות, ככתוב³¹ „ואתם הדבקים בהוי' אלקיכם חיים כולכם היום“, שגם הם חיים וקיימים לעד בקיום עצמי³².

(30) אבות דר"נ ספ"ד: עשרה נקראים חיים הקב"ה תורה וישראל כו'.

(31) ואתחנן (ד, ד), הובא באדר"נ שם.

(32) דאף שישנו ענין הנצחיות גם בנבראים שצבא השמים קיימים באיש וצבא הארץ קיימים במין שהוא מצד כח הא"ס הפועל שהם עצמם יהיו קיימים באופן נצחי, ועד שזה שלע"ל יופסדו הוא רק מצד רצון הבורא (ראה בארוכה ס' החקירה להצ"צ בתחילתו. שם ע' קא ואילך. ד"ה תקעו תש"ו. ועוד). הרי כח הא"ס שבנבראים „הוא מחוץ לה שאינו מתייחד עמהם“ (ד"ה צהר תעשה תרע"ג (בהמשך תרע"ב ח"א)), וראה מו"נ ח"ב הקדמה יב, ומצד עצמם הם נפסדים. ועד שגם עכשיו הם הווים ונפסדים בעצם מהותם, אלא שאינו ניכר והם נראים חזקים, וכשיעלה רצון הבורא, אז תוכר ההפסדות שהי' בהם כל משך קיומם (ד"ה אתה הוא הוי' לבדך תש"א בתחילתו) – ראה בכ"ז לקו"ש ח"ה ע' 98 הערה 19, 21.

ועפ"ז יובן מה שבד"ה וביום שמחתכם ופתח אלי' שם הובא לענין שהאור הוא קיים בקיום עצמי להיותו דבוק בהמאור, זה שע"י הוא התהוות יש מאין, ויש בו כח העצמות דמציאותו מעצמותו, ובפתח אלי' שם הובא זה גם בנוגע לנש"י „מה הקב"ה בורא עולמות אף אביכם כו'“ – כי נוסף ע"ז שאמיתית ענין הקיום והנצחיות הוא דוקא מצד הענין דמציאותו מעצמותו, כמבואר שם, וראה ד"ה תקעו שם. משא"כ בנבראים שהוא רק מצד כח הא"ס, הרי ההוכחה שזהו מצד דביקותם ונעשה עינים הפנימי שהם עצמם קיימים בקיום נצחי הוא דוקא כאשר גם הם פועלים ומהווים ואינו מספיק זה שנראה בהם בעצמם ענין הנצחיות. ואכ"מ.

(33) ראה זהר פרשתנו (רטז, א): ויחי יעקב .. ועמך כולם צדיקים .. מ"ט בגין דמתדבקינ בגופא דמלכא דכ' ואתם הדבקים גו' חיים (הובא באוה"ת פרשתנו ע' שנד).

(34) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.

(35) אבות פ"ב מ"ד. ברכות כט, א.

(36) ראה ברכות שם. זח"ג רפה, א.

(37) ברכות ד, א. פרש"י וישלח לב, יא.

איתא בגמרא⁴¹ „יעקב אבינו לא מת מה זרעו בחיים אף הוא בחיים“, ולכן לא נאמרה ביעקב לשון מיתה⁴². והפירוש בזה הוא⁴³: החיים האמיתיים של יעקב הם בזה ש„זרעו בחיים“ –

היינו, מאחר שהענין האמיתי דחיים הוא בהיותם נצחיים וקיימים לעד²⁵ [ע"ד שכן הוא, כביכול, אצל הקב"ה מקור החיים, אשר אליו בני ישראל דבוקים]⁴⁴, לכן חייו האמיתיים של יעקב ניכרים דוקא כאשר ניתן לראות את נצחיותם, גם לאחר יציאת הנשמה מן הגוף; ופירושו הדבר, שלא זו בלבד שהחיות והדבקות נשארת נצחית בחיי הנשמה, אלא אף למטה בעולם הזה⁴⁵ נשארת החיות האמיתית של יעקב – בזרעו, שהם חיים את חייו האמיתיים של יעקב אבינו.

לפי זה יומתק יותר הטעם שהפרשה נקראת „ויחי“: בזה מודגש לא רק שגם לאחר פטירת יעקב עדיין שייך לומר „ויחי יעקב“, אלא יתירה מזו: דוקא אז, לאחר פטירתו, ניכר „ויחי יעקב“ האמיתי והנצחי.

(41) תענית ה, ב. זהו פרשתנו רלה, רע"ב. רמח, ב. ובכ"מ.

(42) זהו שם רמח, ב. פרש"י פרשתנו מט, לג. תוס' תענית שם ד"ה יעקב.

(43) ראה רשב"א לתענית שם. ועוד.

(44) שזה מורה שהם חיים אמיתיים כנ"ל בפנים. והרי יעקב מדתו הוא מדת האמת כמ"ש תתן אמת ליעקב. וזה שייך ליעקב לא מת – ראה רשב"א שם, ובארוכה תורת לוי"צ ע' ו' ואילך (לקוטי לוי"צ לזהר ח"א ע' קל. ח"ב ע' יא) ובתורת לוי"צ שם (ס"ע ז'), „אמת ליעקב“ הוא תיבות „יעקב לא מת“.

(45) להעיר מפרש"י תענית שם ד"ה וכי בכדי (חדא"ג שם), דלא מת גם בגוף. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1260 ואילך. חכ"ז ע' 7 ואילך.

צדיקים, לא הי' די בזה, מפני שהיו בארץ ישראל ואין לדעת איך יהי' מצבם בארץ מגושמת יותר –

אבל בשעה שהגיע יעקב אל הזמן הסמוך לפטירתו, ובפרט שבינתיים ירד למצרים והוכח שגם בשבתו בערות הארץ הרי הוא בשלימות הכי נעלה בקיום התורה והמצוות עד הרגע האחרון דחייו; ובפרט שראה שם אשר „מטתו שלימה“, שכל ילדיו שלמים בצדקותם [וגם יוסף, על אף ש„מלך הוא“ ו„נשבה בין הגוים“, הרי הוא „עומד בצדקו“³⁸, ועד שגם מנשה ואפרים, אשר נולדו במצרים ערות הארץ, ראויים לברכה, ועד כדי כך שבני ישראל בכל הדורות יתברכו בהם: „ישימך אלקים כאפרים וכמנשה“³⁹].

הנה מצב זה דוקא גילה את החיות האמיתית דיעקב⁴⁰, היינו, שגם כל השנים הקודמות, הגם שבחיצוניות היו מלאות בצער ועגמת-נפש, הרי בפנימיות היו – „ויחי יעקב“, ולכן שבע עשרה השנים האחרונות במצרים היו הוכחה ברורה ש„כולן שוין לטובה“.

ח. בזה מובן מה שהפרשה נקראת „ויחי“ אף שמדובר בה לא רק אודות המאורעות שאירעו ליעקב סמוך לפטירתו אלא גם אודות פטירת יעקב והזמן שלאחריו:

(38) ראה זהו פרשתנו שם סע"א ואילך.

(39) מח, כ ובפרש"י.

(40) להעיר שעד"ז הוא בשרה – ראה זח"א קכב, ב (הובא באוה"ת שם): „שרה זכתה לחיין עלאין וכיו" דהיינו ע"י שירדה למצרים ונחתת וסלקת ולא אתדבקת בי“.

431

יום שיבוא, ובתוך המיצר ויסורי הגלות לומדים תורה ומקיימים את המצוות – אזי ניכר בגלוי שתורה ומצוות הן החיות האמיתית דבני ישראל⁴⁷.

וממילא – מובן שדוקא עי"ז באה לידי ביטוי החיות האמיתית של יעקב (וכנ"ל „הוא בחיים” – עי"ז ש„זרעו בחיים”) – „ויחי יעקב”.

ובזה מתבאר עוד יותר מה שהביא רש"י רק את ב' הטעמים הראשונים ולא את הטעם ד, סתם ממנו כל צרות שבעולם, מפני שמקיום התורה ומצוות בזמן ש, סתם. כל צרות אין כל ראי' שזוהי חיות בלי שינוי; ה„ויחי” האמיתי מתגלה בזמן של צרת השעבוד וסתימת הקץ.

ואזי – כאשר ענין „ויחי” תורה ומצוות נפעל גם בזמן הגלות והשעבוד, מתגלית הכוונה פנימית והתכלית של הגלות ושל צרת השעבוד, אשר דוקא עי"ז אפשר לבוא אל הגילויים של הגאולה בתכלית השלימות.

יו"ד. ובזה יובן גם הטעם הפנימי לזה ש„נסתם ממנו הקץ”⁴⁸; אילו הי' מתגלה הקץ, הרי אז הי' חסר בענין תוקף הגלות, וממילא – גם בשלימות הגאולה הבאה ע"י הגלות.

(47) וע"ד הידוע (ד"ה אני ישנה תש"ט. וראה לקו"ש חט"ז ע' 36 ואילך) דדוקא בזמן הגלות מאיר בחי' יחידה שבנפש (שבו מתלבש ניצוץ קטן בורא (ע"ח ש"מ"ב פ"א)) שעלי' אומרים חבוקה ודבוקה בך. יחידה לייחדך שדבוקה תמיד בעצמות א"ס. ושם פי"א: ובכח זה עמדו ישראל נאמנים להוי' בגלות מצרים.

(48) להעיר מכלי יקר כאן.

ט. נתבאר לעיל אשר מצד זה ססתימת הפרשה קשורה (לא עם התיבות „ויחי יעקב”, אלא) עם (התחלת) הפרשה – שתוכנה הוא פטירת יעקב והענינים השייכים לזה – השמיט רש"י את הטעם הג' שבמדרש „שסתם ממנו כל צרות שבעולם” והביא רק את ב' הטעמים „שנפטר יעקב כו” ו„שביקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו”, אשר להם שייכות לפטירת יעקב.

וע"פ הנ"ל הרי הדברים מתאימים, בפנימיות הענין, גם עם זה שדוקא הפרשה דפטירת יעקב נקראת „ויחי” – מפני שדוקא ע"י ב' פירושים אלו מודגש, שאמיתית החיים נמשכה גם בבניו, אשר חייהם האמיתיים בגלוי היו ענין קיום התורה ומצוות – דבקות באלקות;

כאשר בני ישראל לומדים תורה ומקיימים מצוות בזמן שאין כל שעבוד וגלות – אין בכך חידוש גדול; יתירה מזו, אפילו כאשר בני ישראל שומרים תורה ומצוות בהיותם בגלות, אבל מצב הגלות הוא כזה שמרגישים בה בגילוי את ה„קץ”, את הגאולה – היינו, שישנה ידיעה בהשגה אודות הקץ וגמר הגלות, הגאולה והיציאה מהגלות – גם בזה עדיין לא בא לידי ביטוי „ויחי” דבני ישראל בשלימותו. אבל בשעה שהשעבוד וצרת הגלות הם גדולים כל כך, עד שבשכל אנושי אין רואים כל דרך להגאל מהם – „נסתם הקץ” – ועדיין מאמינים באמונה שלימה שהגאולה תבוא, עד ש„אחכה”⁴⁶ לו בכל

(46) ע"ד הפי' במאן דמתכין במילי דחוכמתא (זח"א קל, ב. ד"ה ואברהם זקן, תרס"ו).

וזהו פירוש „ביקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו“: בשעה שביקש יעקב להמשיך ולגלות לבניו את הגאולה, הנה כדי שהדבר יהי ביד בניו בשלימות, אירעה סתימת הקץ, וזו היתה ההכנה לכך שיקבלו לאחרי זה מה שביקש יעקב לגלות – הגילויים דגאולה העתידה⁴⁹.

(משיחת ש"פ ויחי תשכ"ה)

⁴⁹ ראה רבינו בחיי (וטור הארוך) כי כל עניני יעקב ומקריו הם רמז לגלותינו הג'.

ועפ"ז אפשר לבאר גם את דברי רש"י „שביקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו“. דלכאורה, הלא כוונת רש"י לבאר הטעם לזה ש„פרשה זו סתומה“, וא"כ דיו שיאמר „שנסתם ממנו הקץ“, ובמה נוגע לכאן ש„ביקש לגלות את הקץ“?

אלא שבזה מרומז, אדרבה, שדוקא ע"י ש„נסתם ממנו“ נתמלאה בקשתו „לגלות את הקץ לבניו“: סתימת הקץ אינה העלם לשם העלם ח"ו, אלא תכליתה היא כדי שעל ידה יבוא לאחר מכן גילוי הקץ, כנ"ל.

